

ПРОБЛЕМА КОНФЛІКТУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

У статті розглядаються випадки виникнення конфліктів у професійній діяльності педагога. Рокривається суть педагогічного конфлікту та причини його виникнення. Описано можливі варіанти дій педагога у конфліктних ситуаціях з метою їх вирішення.

В умовах розбудови системи педагогічної освіти та впровадження інноваційних технологій навчання особливого значення набуває проблема розвитку творчої активності майбутнього вчителя у процесі його професійно-педагогічної підготовки. Погодимось, що професійна діяльність вчителя є складним, динамічним, неперервним процесом [1: 15].

На сучасному етапі розробляється нова парадигма освіти, яка вимагає принципово нового теоретико-методологічного та технологічного наукового обґрунтування. Охарактеризувати процес навчання як систему в динаміці можна тільки тоді, коли виявлено, яким чином змінюється її склад, структура відповідно до її функцій [2: 122]. Професійна діяльність вчителя розглядається як система неповторних, унікальних за своєю природою професійних ситуацій, на основі чого реалізується прийняття оптимальних рішень. Це в свою чергу, викликає необхідність формування у вчителя гнучкого, інтенсивного, винахідливого професійного мислення.

Як відомо, основною формою здійснення навчального професу є педагогічне спілкування. Його продуктивність визначається, насамперед, цілями і цінностями спілкування, що мають бути прийнятні всім суб'єктам педагогічного процесу [3: 135]. Між особистісне спілкування педагога й учня має деякі особливості, основною з яких є упереджене ставлення педагога до учнів. Ця та інші особливості можуть стати причиною неадекватної поведінки учня на дії вчителя та, як один із можливих варіантів, виникнення конфліктної ситуації між педагогом та учнем.

Взагалі, поняття "конфлікт" розуміється у дуже широкому плані і вживається в різних значеннях. Конфлікт як процес зіткнення двох сторін на рівні індивідуальних переживань та потягів свідчить про психологічну природу його появи [4: 3]. Він суттєво залежить від зовнішнього контексту, в якому він виникає і розвивається. Важливою складовою є соціально-психологічне середовище, що представлене різними соціальними групами з їх специфічною структурою, динамікою, нормами, цінностями та ін.

Конфлікти у міжособистісних стосунках мають таку ж давню історію, як і саме людство. Деякі вчені вважають, що міжособистісні конфлікти є непродуктивним виявом міжособистісних стосунків, а тому небажані, інші схиляються до протилежної думки [5: 104]

Вплив учасників конфлікту та умов його перебігу ніколи не здійснюється безпосередньо. Опосередковуючою ланкою є образи конфліктної ситуації, які утворюються в кожного учасника конфлікту. Ці внутрішні картини ситуації включають уявлення учасників про самих себе (свої мотиви, цілі, цінності тощо), уявлення про протилежну сторону конфлікту та уявлення про ситуацію, в якій склалися і вирішуються конфліктні стосунки. Саме суб'єктивні образи, а не реальність є безпосередньою детермінантою конфліктної поведінки [3: 80].

У більшості випадків конфлікт зумовлений об'єктивною ситуацією. Але певний час вона може не усвідомлюватися. Об'єктивація конфлікту здійснюється лише після усвідомлення об'єктивної ситуації як конфлікту. Саме усвідомлення породжує конфліктну поведінку. Та нерідко реальний конфлікт виникає, коли об'єктивних умов конфлікту нема. Усвідомлення ситуації як конфліктної завжди має емоційне забарвлення. Виникнення та вплив емоцій на перебіг конфлікту є дуже важливою проблемою адекватного розв'язання конфліктних ситуацій і вимагає спеціального аналізу.

Структурними компонентами конфлікту в педагогічній діяльності є конфліктна ситуація, конфліктна взаємодія, вирішення конфлікту. В основі конфліктних ситуацій учасниками яких є педагог і учень, частіше всього буває неспівпадання (інколи протилежність) позицій і поглядів на навчання та правила поведінки у школі.

Характер і особливості протікання конфліктної взаємодії педагога і учня зумовлені специфікою внутрішньогрупової структури навчально-виховного колективу, наявністю особистих повноважень, якими володіє вчитель.

Необхідною умовою ефективної взаємодії педагога у конфліктній ситуації з учнями є вчепний аналіз учителем причин, мотивів, що призвели до створення такої ситуації у взаємостосунках. Однією з найважливіших умов вирішення вчителем конфліктної ситуації у взаємовідносинах з учнями є врахування вікових особливостей своїх вихованців.

Існування вищезгаданих джерел або причин конфлікту збільшує очевидність його виникнення. Однак, при великій можливості застосування конфлікту сторони можуть не захотіти вступати до конфліктної взаємодії. Однак потенційні вигоди від участі в конфлікті не варті витрат. При входженні до конфлікту, як правило, кожна сторона робить все, щоб була прийнята її точка зору, досягнута її мета, і заважає іншій стороні робити те ж саме. Тут і необхідне керування конфліктом. Залежно від того, наскільки ефективним воно буде, наслідок конфлікту може бути функціональним і дисфункціональним, що впливатиме на вірогідність виникнення інших конфліктів.

При ефективному керуванні конфліктом, його наслідки можуть грати позитивну роль, бути функціональними, сприяти подальшому досягненню мети організації.

За класифікацією М.М. Рибачкової можна виділити наступні узагальнені види педагогічних конфліктів. *Конфлікти діяльності*, які виникають із приводу якихось помилкових, неправильних дій учнів у процесі навчальної або позакласної виховної роботи. Вони зумовлюються роздратованими та образливими зауваженнями, оскільки ніхто не терпить багатократних негативних санкцій проти себе, якими б справедливими вони не були.

Конфлікти вчинків є результатом покаральних реакцій педагогів на порушення учнями шкільної дисципліни: розмови на уроках, запізнення, прогули – а також агресивну поведінку щодо товаришів, брутальність, псування шкільного майна тощо [6: 267].

Найтяжчими для педагогів є *конфлікти стосунків*. Вони постають наслідком і продовженням перших двох конфліктів, викликаючи в учня "смісловий бар'єр", тобто негативну реакцію на особистість учителя. Педагогу в такій ситуації нелегко змінити негативне ставлення учня до себе, для цього тепер недостатньо просто не зробити зауважень. Ситуація ще погіршується й тим, що ставлення педагогів до таких учнів часто стає упередженими та агресивним.

Вірогідність названих педагогічних помилок і, як наслідок, педагогічних конфліктів значною мірою залежить від загальної індивідуальної манери, стилю спілкування педагога з учнями [6: 268]. Таким чином, готовність до діяльності у конфліктних ситуаціях – одна з умов організації педагогічно доцільної взаємодії у системі "вчитель – учень". За змістом педагогічного рішення можна з'ясувати глибину проникнення вчителем у сутність педагогічних проблем, про якість аналізу педагогічної ситуації, її осмислення і розуміння. Оцінка якості прийнятих рішень допомагає визначити рівень професійної майстерності вчителя.

Водночас провідною, інтегральною якістю вчителя є його здатність професійно, педагогічно мислити. Саме це формує педагогічну спостережливість, уміння планувати й аналізувати педагогічний процес.

Особливе місце в процесі розв'язання конфліктних педагогічних ситуацій належить викладачу, який виступає основним генератором педагогічних, проблемних ситуацій, розв'язує проблемні запитання, які виникають у процесі пошуку шляхів розв'язання ситуації, оцінює діяльність кожного учасника навчально-виховного процесу.

Відомі спеціалісти в галузі управлінської психології К. Томас та Р. Кілмен виділяють п'ять основних стилів поведінки в конфліктних ситуаціях (конкуренція, ухилення, пристосування, співпраця та компроміс), що спираються на власний стиль, стиль інших учасників конфлікту, а також на тип самого конфлікту.

Важливо зрозуміти, що кожний з названих стилів ефективний тільки за певних умов. Треба вміти адекватно використовувати кожен із них і робити свідомий вибір, урахувавши конкретні обставини. Найкращий підхід визначається конкретною ситуацією. Оригінальну методiku розв'язання більшості міжособистісних конфліктів запропонували Шерон і Гордон Боуери, яка складається з чотирьох компонентів: опис, вираз, визначення і наслідки.

Критеріями конструктивного розв'язання конфлікту є рівень розв'язання протиріччя, що лежить в основі конфлікту. Безпосереднє розв'язання конфлікту є процесом, що включає аналіз і оцінку ситуації, вибір способу розв'язання конфлікту, формування операціонального складу дій, реалізацію плану і його корекцію, оцінку ефективності дій.

Таким чином, для успішного розв'язання конфліктів, що виникають у професійній діяльності педагога, він повинен насамперед глибоко проаналізувати причину конфлікту та можливості оптимального виходу з нього. Крім того, слід ретельно підготуватися до розмови з учнем, використовуючи при цьому невербальні засоби спілкування. Вчителю варто не поспішаючи, спокійно й уважно вислухати учня, не переривати його мовлення.

Виконання вказаних умов є дуже важливим для успішного розв'язання конфліктних педагогічних ситуацій. Тому, вчителю обов'язково потрібно знати причини виникнення конфліктів, особливості їх протікання та знайти правильний спосіб їх розв'язання. Саме процес моделювання конфліктних педагогічних ситуацій допоможе майбутнім учителям проникнути в саму сутність, "природу" даного явища, допоможе їм бути готовими до розв'язання конфліктних ситуацій, які будуть виникати у їх професійній діяльності.

Остаточне вирішення конфліктів між учителем та учнями можливе лише за умови їх рівноправності, партнерських взаємовідносин. Педагогіка гуманістичного спрямування є чи не єдиною парадигмою, де ключовим є створення розвивального простору, який виступає умовою саморозвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Марек Антони Якубовски. Математическое моделирование профессиональной деятельности учителя. Монографія / Под ред. И.М. Козловской. – Львов: Евросвіт, 2003. – 428 с.
2. Педагогіка / Под ред. Пидкасистого П.И. – М.: Рос. Педагогіческое агентство, 1995. – 638 с.
3. Цимбалюк І.М. Психологія спілкування: Навчальний посібник. – К.: ВД "Професіонал", 2004. – 304 с.
4. Бандурка А.М., Друзі В.А. Конфліктологія: Учеб. пособие для вузов. – Харьков: Ун-т внутр. дел, 1997. – 352 с.
5. Анцупов А.Я., Малышев А.А. Введение в конфликтологию. Как предупреждать и разрешать межличностные конфликты. – К.: МАУП, 1996. – 214 с.
6. Трухін І.О. Соціальна психологія спілкування: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 336 с.

Матеріал надійшов до редакції 03.02. 2007 р.

Постова С.А. Проблема конфликта в профессиональной деятельности педагога.

В статье рассмотрены случаи возникновения конфликтов в профессиональной деятельности педагога. Раскрывается суть педагогического конфликта и причины его возникновения. Описаны возможные варианты действий педагога в конфликтных ситуациях с целью их решения.

Postova S.A. Problem of conflict in teacher's professional activity.

The cases of conflicts arising in teacher's professional activity are examined in the article. The essence of pedagogical conflict and reasons of its arising are exposed. The possible variants of teacher's actions in conflict situations with the purpose of their solving are described.